

LITERATURA

MANEL OLLÉ

LES GEOGRAFIES DE MITTELEUROPA

El concepte d'Europa Central pot semblar innocu. Però en el seu nom s'han bastit tota mena de geografies imaginades al servei d'ideologies i de projectes polítics i literaris molt diferents 9

De l'atzar de la lluita surten coses tan estranyes com el concepte d'Europa central. Pot semblar d'entrada un concepte innocu i, des de la caiguda del mur de Berlín, més aviat passat de moda; però en nom de *Mitteleuropa* s'han bastit tota mena de geografies imaginades al servei d'ideologies i de projectes polítics i literaris molt diferents. Dècades abans del Tercer Reich, va servir com a horitzó delimitador de les ànsies expansives alemanyes, quan la projecció colonial per altres continents semblava bloquejada; els britànics la van concebre com una franja "sanitària", un mur de contenció estratègic. Després es va reinventar com una versió mitificada i idíl·lica de l'imperi austrohongarès. I als anys vuitanta es dreçava com una utopia desitjable enfront de la partició dels blocs de la Guerra Freda.

L'assagista i traductora eslovena Simona Škrabec, en el seu assaig *L'atzar de la lluita* (Catarroja: Afers, 2005), analitza –en català!– les diferents reinvençions d'Europa central al llarg del segle XX. A banda de teòrics i polítics, hi apareixen de forma destacada, entre altres, Joseph Roth, Claudio Magris, Peter Handke, Franz Kafka, Danilo Kiš, Milan Kundera... Un cop analitzades les successives reinvençions i un cop identificades les paradoxes que les defineixen, Simona Škrabec no pot deixar de plantejar la seva concepció d'Europa central com un espai literari i cultural divers i complex, que, sense negar la plena validesa

de la nació com a àmbit polític i literari, obre una perspectiva regional intermèdia de diàleg i projecció, situada entre l'àmbit literari nacional i l'àmbit universal.

Com en tants altres punts d'aquest llibre, la discussió sobre què ha estat per a uns i altres el concepte d'Europa central, o la discussió sobre l'ús polític i nacional de la literatura, sobre els espais literaris regionals o sobre la forma en què ficcions concretes xifren totes aquestes qüestions, converteix l'aportació de Simona Škrabec en molt més que un material especialitzat per a germanistes, balcanistes, comparatistes o historiadors i teòrics de la nació. Llegides a Catalunya, aquesta mena de reflexions plantegen qüestions fonamentals i més properes del que podria semblar d'entrada. I que ni tan sols ens arribem a plantejar.

L'estirp de la solitud

No hauria de caldre a hores d'ara insistir-hi, però encara hi ha qui es mostra incapaç de veure en el conte, en el relat breu, res més que una forma menor d'enginy i marqueteria. Simona Škrabec va publicar, també directament en català, un assaig tan admirable com el suara comentat *L'atzar de la lluita*. Es tracta de *L'estirp de la solitud* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2002) que aporta nous arguments als que creuen, per contra, que el conte és un dels formats més fecunds i capaços de xifrar els temps que corren.

Ricardo Piglia, en les seves famoses deu tesis sobre el conte, parlava del diàleg misteriós que tot relat entaula amb el seu revés ocult. Simona Škrabec revela la capacitat del gènere del conte per transmetre l'emoció tràgica sense caure en la grandiloquència, partint d'allò immediat o nimi, vorejant la frontera del risible. La consciència de la duplicitat del sentit de les coses i de les paraules, al costat de la consciència dels conflictes latents en cadascun dels nostres moviments, allunyen el conte de la temptació del somni opiàc i pastoral.

A partir de quatre relats de quatre autors del territori literari de l'Europa central que interroga en el seu darrer assaig (Arthur Schnitzler, Italo Svevo, Thomas Bernhard i Drago Jančar), Škrabec emprèn en *L'estirp de la solitud* un recorregut que si abans qualificava d'admirable és, en primer lloc, perquè prescindeix de la logorrea vàcua i pedant amb què no poques

[a dalt]

Pere Noguera,
Mapa d'Europa, 1979
(detall).Paper imprès i fang.
Col·lecció MACBA.
Fundació Museu d'Art
Contemporani de
Barcelona. Donació
Dinath de Grandi de
Grijalbo

vegades es parla d'aquests temes i d'aquests autors, i en segon lloc per la seva capacitat d'il·luminar ficcions entre si, contrastant relats, servint-se si s'escau d'anàlisis narratològiques o acudint als filòsofs quan cal; teixint, en definitiva, un tapís en el qual, a partir de casos molt particulars, pren forma una argumentació poderosa i plena d'estímul i detalls feliços, que avança alhora en diverses direccions.

Amb tot just quatre relats com a pretext, Simona Škrabec evoca els trets definitoris de l'espai literari que s'erigeix allí on algun dia imperava la corona austrohongaresa, retrata amb precisió una galeria de protagonistes que comparteixen la seva filiació en l'estirp de la solitud, i reivindica la ficció literària com a forma de coneixement genuïna i autosuficient, capaç de plasmar els abismes contemporanis. Simona Škrabec va guanyar merescudament el Premi Josep Carner de Teoria Literària 2002 amb *L'estirp de la solitud*. És cosa infreqüent i meritòria atrevir-se amb temes d'aquesta índole, i més fer-lo en una llengua més donada a la monografia acadèmica que no a l'assaig literari.

La sabana a Eslovènia

Un dels quatre relats analitzats per Simona Škrabec en *L'estirp de la solitud* s'inclou en el volum de contes *La mirada de l'àngel* de Drago Jančar (Manresa: Angle, 2003), que ella mateixa ha traduït. Es tracta d'un relat que reescriu alhora la peripècia del protagonista de *La guàrdia blanca* de Bulgàkov i de *La mort a Samarra* de Somerset Maugham: la història d'aquell que fuig de la mort per acabar trobant-la allà on menys l'esperava. En el conte de Drago Jančar, la peripècia del rus blanc que fa de la fugida i de l'ocultació el sentit de la seva vida es resol dècades més tard amb una implacable ironia de la història i del destí que, sense moure de lloc el seu protagonista, el retorna a l'instant de partida, a la fi de la Segona Guerra Mundial.

Drago Jančar és l'autor eslovè més traduït i reconegut fora de les seves fronteres. La seva obra narrativa s'emmarca en la recepció europea del postmodernisme menys lúdic i més friccional, que a Eslovènia va prendre Jorge Luis Borges com a principal punt de referència. No ens trobem, no obstant això, davant d'un constructor de relats sofisticats i llepats, sinó davant d'un narrador capaç de plantar cara a la terrible imatge de l'esfinx i els seus enigmes. En un dels relats del llibre, un grup de soldats extraviats pels boscos eslovens el

1945 arriba a un poble on troben l'horror dintre de l'horror, el crim i la bogeria, quan contemplen cases cremant i tota la població degollada de forma estranya i gratuïta. Es barreja en el relat l'eco llunyà d'un passatge idèntic procedent de les *Etiòpiques* d'Heliodor. La superposició de l'horror antic i el contemporani aconsegueix sumar al plaer estètic del perfecte acoblament de relats i de temps la sensació de l'etern retorn i el regust amarguíssim de la matèria amb què estan fets segons quins somnis.

En un altre relat de *La mirada de l'àngel* tot succeeix en l'instant en el qual es creuen les mirades desafiadors d'una rata de claveguera i de la mare d'una nena que ha estat a punt de ser mossegada pel rosegador infecte. Dues espècies, dues trajectòries vitals, dues herències històriques i genètiques carreguen de força aquest instant tens de raval suburbà. També transcorre en un instant suspès el relat d'un marit que, a la borda d'un vaixell, amenaça amb llançar-se al mar mentre la seva dona, ajaçada en una *chaise longue* de coberta, l'anima a fer-ho: es concentra en aquest instant tot un infern domèstic tot just insinuat. L'amenaça que sorgeix de sobte i llança al buit un europeu en viatge de negocis a Nova York s'encarna en una atractiva jove mulata que llegeix amb concentració al metro i que actua d'esquer d'un parany infernal.

Deixant de banda dos o tres relats del llibre, en els quals la tensió cau i l'interès s'abandona en braços de la llegenda medieval o urbana (com per exemple en una versió inexplicablement ingènua de la història de l'autoestopista fantasmal que sobtadament desapareix del seient del darrere), el llibre reuneix contes memorables que es justifiquen per si sols, contes en els quals la mirada i l'angulació amb què es narra prenen un protagonisme actiu; contes en els quals espurneja la fricció amb el present d'un imaginari devot, poblat d'àngels, dimonis i verges; contes en els quals una jove que dibuixa depredadors de la sabana al seu quadern, mentre viatja en un autocar atrotinat per l'Eslovènia profunda, se salva del setge de dos mascles en zel que es disposen a violar-la. Se salva amb el gest ràpid i precís d'un antiflop. Amb el gest d'una imaginació que viu acorralada i que, tot i que podria semblar somiosa, absent i remota, afronta el perill. Amb el gest més genuïnament literari: alhora lleuger i profund, alhora de plaer i coneixement, alhora d'evasió i arrelament... ■

